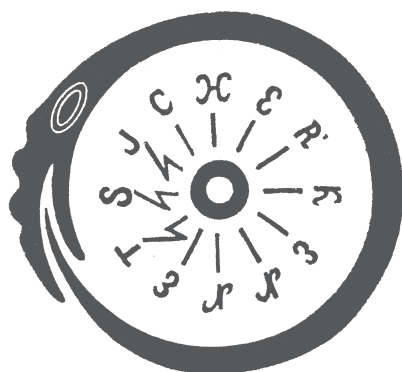

Frank Teichmann

Het ontstaan van de
Antroposofische Vereniging
in het licht van de
mysteriën

cichorei

Tweede druk 2025

Teichmann, Frank

Het ontstaan van de Antroposofische Vereniging in het licht van de
mysteriën / Frank Teichmann – [vert. uit het Duits door Jelle van der Schuit]
– Amsterdam: Cichorei

Vertaling van: *Die Entstehung der Antroposophischen Gesellschaft auf myste-
riengeschiedlichen Hintergrund*. Stuttgart: Verlag Freies Geistesleben

ISBN 978 90 835981 0 9

NUR 720

Trefwoord: esoterie

Vertaling: Jelle van der Schuit

Redactie: Frans van Bussel en Jaap Verheij

Omslagafbeelding: Mercuriuszegel naar een ontwerp van Rudolf Steiner

Afbeelding naast de titelpagina: Vignet voor het vierde mysteriedrama 'Het
ontwaken der zielen' (1913) van Rudolf Steiner

Nederlandse rechten: Uitgeverij Cichorei, Amsterdam 2025

© 2002 Verlag Freies Geistesleben & Urachhaus GmbH, Stuttgart

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt,
door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze ook,
zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever

*No part of this book may be reproduced in any form, by print, photoprint,
microfilm or any other means, without written permission from the publisher.*

Inhoud

Ten geleide	7
Voorwoord	11
Inleiding	17
De ontwikkelingsgedachte en haar gevolgen	24
De mysteriën van het licht – De ontwikkeling en versterking van het denken	38
De mysteriën van de ruimte – Het beleven van het geestelijke via de kunst	52
<i>De modelbouw van Malsch en het verenigingshuis in Stuttgart</i>	61
<i>De bouwimpuls van München en het eerste Goetheanum</i>	70
<i>De innerlijke kant van de bouwimpuls</i>	83
De mysteriën van de aarde en de vernieuwing van de cultuur	113
De metamorfosen van de karmagedachte in het leven van Rudolf Steiner	155
De oprichting van een nieuw mysteriewezen	177
Aantekeningen	202
Illustratieverantwoording	209

Ten geleide

Als wij in onze cultuur iets nieuws willen brengen, dan is daar geen beter middel voor dan zich bewust te worden van het eigen geestelijk verleden.

Frank Teichmann

De eerste editie van dit boek verscheen in 2002 in het Duits en een jaar later volgde de Nederlandse vertaling. Aanleiding daartoe vormde een grote zomerconferentie over de impuls van de antroposofie en de actualiteit van haar werkgebieden, die wij dat jaar met Frank Teichmann in Nederland organiseerden. Frank Teichmann (1937-2006) was toen al een gerenommeerd auteur en veelgevraagd spreker. Er waren al vier delen verschenen van zijn reeks over *De mens en zijn tempels*,¹ twee boeken over de ontwikkeling van de ziel in de voorchristelijke culturen² en een boek over de ontwikkeling van het denken.³ Ook had hij een begin gemaakt met een nieuwe reeks over de mysteriën van de Oudheid.⁴

Het was deze specifieke achtergrond die het hem mogelijk maakte om te ontdekken hoe Rudolf Steiner (1861-1925) bij het ontwikkelen van zijn antroposofie aanknoopte bij de drie belangrijkste voorchristelijke mysteriestromen, de Egyptische, de Griekse en die van de megalietcultuur in noordwest Europa. Hij vormde hun centrale inhouden om en verbond ze met het christendom om ze vervolgens vruchtbaar te maken op allerlei gebieden van het dagelijks leven zoals het onderwijs, de geneeskunde en de landbouw.

Door deze ontdekking verschijnen zowel de opgave van de Antroposofische Vereniging als het zich verdiepen in cultuurschiedenis in een nieuw licht. Het verleden is niet, zoals vaak gedacht

wordt, iets dat achterhaald en niet meer relevant is, maar veeleer iets dat onbewust in ons voortleeft en een bron kan zijn van impulsen voor de toekomst. Wanneer het zo is als Rudolf Steiner beschrijft, dat de ziel door meerdere aardelevens heen gaat, dan dragen wij ervaringen uit vroegere culturen onbewust in ons. Deze leven niet als *herinneringsbeelden* in ons, maar veeleer als onbewuste *wilsimpulsen*. Rudolf Steiner beschrijft namelijk dat tussen twee levens in de ervaringen van het ene leven metamorfoserende wilsimpulsen voor het volgende. Deze impulsen zijn echter grotendeels onbewust en moeten bewust worden gemaakt om ze te kunnen verwerkelijken. Een van de mogelijkheden daartoe is dat ze in de ontmoeting met inhouden uit vroegere culturen in ons oplichten.

Een andere mogelijkheid is dat ze bewust worden door de ontmoeting met andere mensen. Soms kun je iemand tegenkomen met wie het zo goed klikt dat het is alsof je elkaar al jaren kent. Ook die ervaring verschijnt in een ander licht door de gedachte van reïncarnatie en karma. In de ontmoeting met de ander kunnen sluimerende impulsen gewekt worden waaruit nieuwe initiatieven geboren kunnen worden. Dat geldt overigens niet alleen voor mensen met eenzelfde achtergrond en intentie, maar ook voor mensen met heel andere achtergronden. Door de confrontatie met het andere in de ander kan niet alleen het eigene bewust worden, maar kunnen ook eenzijdigheden overwonnen worden en verschillen vruchtbaar worden gemaakt. Dit 'ontwaken aan het wezen van de ander' zag Rudolf Steiner als een belangrijke opgave van de Antroposofische Vereniging. Dat vraagt om het verzorgen van een ontmoetingscultuur waarin ieder, zowel binnen de Vereniging als daarbuiten, in vrijheid tot haar of zijn recht kan komen.

Het centrale thema van dit boek is daarmee ontwikkeling: ontwikkeling van het individu, van het sociale leven en van de cultuur als geheel. Ontwikkeling van de cultuur is alleen mogelijk wanneer wij als individuen nieuwe ideeën en vermogens ontwikkelen, maar wij kunnen dat alleen in wisselwerking met anderen. Dit boek beschrijft dat ontwikkelingsprincipe aan de hand van het leven van Rudolf Steiner,

hoe hij de antroposofie ontwikkelde en deze vruchtbaar maakte voor de samenleving en de cultuur. Het begint met het ontstaan van de ontwikkelingsgedachte bij Goethe en de kring van Duitse idealistische filosofen om hem heen. Deze manier van denken leert Steiner grondig kennen doordat hij in zijn jonge jaren Goethes natuurwetenschappelijke werken mag uitgeven. Hierin speelt ontwikkeling, met name van de levende natuur, een centrale rol. Steiner breidt dit principe uit, betreft het op de mens en maakt het tot hoeksteen van zijn filosofie en zijn latere antroposofie. Hij zet zich in voor de transformatie van het gangbare abstracte denken in een levend denken dat in staat is om ontwikkelingsprocessen te volgen. Vervolgens beschrijft hij een meditatieve scholingsweg waardoor het denken, het gevoelsleven en de wil ontwikkeld kunnen worden tot geestelijke waarnemingsorganen.

Vanaf 1907 introduceert hij het ontwikkelingsprincipe ook in de kunsten. Om te beginnen in de beeldende kunsten en architectuur waarin hij het principe van de metamorfose toepast. Daarna ook in zijn mysteriedrama's waarin de ontwikkeling van een groep mensen die een innerlijke scholingsweg gaan tegen de achtergrond van hun vorige levens ten tonele wordt gevoerd. En ten slotte vindt het zijn toepassing in talrijke gebieden van het dagelijks leven zoals het onderwijs, de gehandicaptenzorg, de geneeskunde en de landbouw. Daarbij gaat het Rudolf Steiner steeds om de vraag hoe individuele mensen, de samenleving als geheel en de natuur in hun ontwikkeling ondersteund kunnen worden.

Voor wat betreft de werkgebieden van de antroposofie zijn deze achtergronden uitgebreid beschreven. Het bijzondere aan dit boek is echter dat het zichtbaar maakt hoe Rudolf Steiner daartoe gekomen is door aan te knopen bij de inhouden van vroegere mysteriën, deze te transformeren en vruchtbaar te maken voor onze tijd. Dit opent niet alleen een fascinerend nieuw perspectief op het ontstaan van de antroposofie, maar is tevens een appèl aan de lezers om zich bewust te worden van de eigen spirituele wortels en daaruit de kracht te putten voor het verwerkelijken van de eigen impulsen.

Omdat dit boek daarmee ook een nieuw licht werpt op het leven

van Rudolf Steiner zelf, leek zijn honderdste sterfjaar ons een passende gelegenheid om het opnieuw uit te geven en onder de aandacht van volgende generaties te brengen. Het verheugt ons zeer dat in een vernieuwde vorm met talrijke kleurenafbeeldingen te kunnen doen. Daarbij is ervoor gekozen om het vignet op het omslag gelijk te houden. Dit zogeheten ‘Mercurius-zegel’ is een ontwerp van Rudolf Steiner en brengt de omslag tot uitdrukking van de huidige materialistische cultuur naar een cultuur waarin het geestelijke en materiële met elkaar worden verbonden. De Mercurius-staf kan tevens gezien worden als een beeld voor de menselijke ontwikkeling door de sferen van de dag en de nacht heen.⁵ Beide aspecten zag Rudolf Steiner als opgaven voor onze tijd waarvoor hij zich zijn leven lang inzette en die ook de essentie vormen van dit boek.

Pieter van der Ree

1 Frank Teichmann, *Der Mensch und sein Tempel, Ägypten*, Urachhaus 1978; *Griechenland*, Urachhaus 1980; *Megalithkultur*, Urachhaus 1983 en *Chartres*, Urachhaus 1991.

2 Frank Teichmann, *Die Kultur der Empfindungsseele, Ägypten – Texte und Bilder*, Verlag Freies Geistesleben 1990 en *Die Kultur der Verstandesseele, Griechenland – Texte und Bilder*, Verlag Freies Geistesleben 1993.

3 Frank Teichmann, *Auferstehung im Denken*, Verlag Freies Geistesleben 1996.

4 Frank Teichmann, *Die ägyptischen Mysterien, Quellen einer Hochkultur*, Verlag Freies Geistesleben 1999. Postuum verscheen in deze reeks nog *Die Griechische Mysterien*, Verlag Freies Geistesleben 2007.

5 Rudolf Steiner, voordracht van 28 maart 1910, in *Makrokosmos und Mikrokosmos*, GA 119.

Voorwoord

Wat de Antroposofische Vereniging is en wat ze zou kunnen worden, kan het meest duidelijk worden door je bezig te houden met de impulsen die aan het licht kwamen bij haar oprichting tijdens de Kerstbijeenkomst van 1923. Hierover is al veel geschreven. Telkens komen er echter weer andere gezichtspunten naar voren, die deze gebeurtenis in een nieuw licht plaatsen. Dat kan zijn omdat iemand eraan deelgenomen heeft en het als de belangrijkste gebeurtenis van zijn leven heeft ervaren, of omdat iemand datgene wat hij eerst als in een droom meemaakte, pas later na een geestelijke ontwikkeling te hebben doorgemaakt kon begrijpen, of dat iemand het leven van Rudolf Steiner, nu het voltooid is en kan worden overzien, anders waardeert dan vroeger. Ook in dit boek gaat het om gezichtspunten die kunnen bijdragen aan een beter begrip van datgene wat er destijds eigenlijk plaatsvond.

De Kerstbijeenkomst kwam niet uit de lucht vallen en is ook niet alleen ontstaan op grond van een besluit van Rudolf Steiner. Een lange voorbereiding ging eraan vooraf. Ik doel daarmee niet op de voorbereiding van Rudolf Steiner zelf op grond van zijn lot of in vrije zin. Rudolf Steiner maakte al voor zijn geboorte deel uit van een lange geestelijke ontwikkelingsstroom en ook aan geestelijke stromingen uit het verleden heeft hij deelgenomen. De antroposofische beweging en de Antroposofische Vereniging zijn uit de geest ontstaan. Als je goed kijkt komt dat in alle duidelijkheid naar voren uit de biografie van Rudolf Steiner. Dat ga ik in dit boek doen. In aansluiting op de grote cyclus voordrachten over de *Wereldgeschiedenis in het licht van de antroposofie*, die Rudolf Steiner op de avonden van de Kerstbijeenkomst heeft gehouden, wilde ik het boek eerst de titel geven: *De Kerstbijeenkomst in het licht van de geschiedenis van de mysteriën*. Ik ben daar weer op

teruggekomen, omdat het misschien eenvoudiger is de fundamentele invloeden eerst maar eens na elkaar uit te werken, in plaats van ze op te zoeken op de plaats waar ze van alle kanten samenstroomden.

In de presentatie van het materiaal heb ik slechts datgene betrokken wat je in verband met de hier geboden gezichtspunten moet weten. Ik heb alles weggelaten wat anders, in een meer uiterlijke geschiedenis van de antroposofische beweging, uitgewerkt zou moeten worden. Zo wordt hier bijvoorbeeld nauwelijks gewag gemaakt van de confrontatie met de Theosofische Vereniging, die het gehele tijdvak van 1907 tot 1913 omvat, omdat deze confrontatie slechts weinig heeft bijgedragen aan de innerlijke ontwikkeling van de antroposofie. Van meet af aan heeft Rudolf Steiner datgene onderwezen en gedaan wat hij juist achtte, zowel aan het begin van zijn werkzaamheid in de Theosofische Vereniging alsook in de fase van de confrontatie met haar. Het geestelijk en kunstzinnig werk werd nergens onderbroken en liep continu door. Natuurlijk veranderden de zwaartepunten van het werk, enerzijds omdat dit van binnenuit noodzakelijk was, maar anderzijds ook omdat de antroposofische beweging van buitenaf met nieuwe opgaven te maken kreeg. De grootste omwenteling vond plaats tijdens de Kerstbijeenkomst zelf; een omwenteling, waarvan de diepgang tot op heden niet uitputtend is behandeld.

De sinds enige jaren hevig losgebarsten strijd over de statuten en de fundering van de Antroposofische Vereniging heeft met de hier gepresenteerde visie op de Kerstbijeenkomst maar weinig te maken. Soms lijkt mij deze beweging een vluchtweg te zijn om maar niet te hoeven ingaan op de geestelijke verantwoordelijkheden die aan een serieus genomen Kerstbijeenkomst zijn verbonden. Van welke aard de statuten ook mogen zijn: ze kunnen toch nooit een individu of een gemeenschap van mensen van het eigen geestelijk werk afhouden!

Dit boek is bestemd voor diegenen voor wie de antroposofie in hun leven wat betekent en die te weten willen komen wat haar oorsprong is en hoe Rudolf Steiner haar op aarde heeft gebracht. Nu, honderd jaar na het begin van zijn publieke optreden, verbleekt langzamerhand de gestalte van deze geestelijke reus. Hoe minder wij van hem weten, des te meer verdwijnt ook de impulserende kracht die via hem en via

zijn medewerkers en volgelingen werkzaam zou moeten worden in de cultuur.

Mijn eigen studie van de mysterieën uit de voorchristelijke tijd wekte mijn belangstelling voor mysteriescholen, zodat ik ook in de ontwikkeling van de antroposofische beweging een herhaling en een vernieuwing moest gaan zien van de drie soorten mysteriën. Aanvankelijk dacht ik aan de grondwet van alle menselijke ontwikkeling, namelijk dat wanneer er iets nieuws in de cultuur tot verschijning moet komen, de stadia van het verleden nogmaals in het kort moeten worden herhaald, zij het op onbewuste wijze. In de loop van de tijd verwonderde het mij steeds meer dat Rudolf Steiner dit bewust wilde voltrekken en daarom ook aanknoopte bij de laatste restanten die nog vanuit de oude mysteriënwijsheid waren overgebleven. Dat leidde geleidelijk tot de hier gepresenteerde ontdekking dat de gehele antroposofische beweging inclusief de Antroposofische Vereniging in de vorm waarin zij bij de Kerstbijeenkomst van 1923 opnieuw opgericht is, vanuit oertijden geestelijk werd voorbereid en dat Rudolf Steiner degene was die dit heeft opgepakt en uitgewerkt. Al zijn activiteiten, hoe origineel ze in eerste instantie ook lijken te zijn, hebben een diepe esoterische achtergrond, waarin de totale geestelijke geschiedenis van de mensheid aanwezig is.

Deze permanente aanwezigheid van de geestelijke geschiedenis in het werk van Rudolf Steiner was een noodzakelijke voorwaarde om op de juiste wijze en heilzaam te kunnen werken. Daarom baseert hij zich ook steeds weer op oude culturen, behandelt hij hun geestelijke bronnen en verwacht ook van de leden dat ze voor deze verbanden interesse aan de dag leggen. Ieder mens draagt immers zijn eigen herkomst onbewust en als het ware opgerold met zich mee; in het dagelijks bewustzijn weet hij daar meestal niets van af, hij kan zelfs van mening zijn, dat wie zich met geschiedenis bezighoudt alleen maar in oude tijden leeft. Ieder van ons is een getuige van deze 'oude' tijden en als hij in onze cultuur iets nieuws wil brengen, dan is er geen beter middel dan zich bewust te worden van zijn geestelijk verleden. Pas dan is hij in staat – uitstijgend boven het alledaagse – om deel te nemen aan de vorming van een hogere cultuur. In het bijzonder is het

voor antroposofisch geïnteresseerden een dringende opgave om zich met de geestelijke impulsen van oude tijden vanuit een meelevende gezindheid bezig te houden, omdat alleen daaruit tevoorschijn kan komen wat we nu nodig hebben.

Na de Kerstbijeenkomst onthult Rudolf Steiner dat iedereen die zich voor antroposofie interesseert, destijds, voorafgaand aan zijn afdaling naar de aarde, in de geestelijke wereld heeft deelgenomen aan een 'school' die Michaël voor geestelijk voorbereide zielen had georganiseerd. Daar ontvingen ze onderwijs in alle mysteriën van het verleden; 'mysterieplaats na mysterieplaats werd doorgenomen', maar ook de spiritualisering van het denken werd voorbereid, zodat de mensen het middel konden leren waarderen waarmee ze zich vervolgens, eenmaal op aarde, weer de oude geestelijke kennis eigen zouden kunnen maken.

Dat iemand de antroposofie kan vinden en daar interesse voor kan opbrengen, is aan deze school te danken. Maar het opnemen van de kennis, het oefenen van het denken, voelen en willen om daarmee een medewerker van deze zaak te worden, dat is iets waartoe de mens op aarde moet besluiten.

Dit boek is, zoals gezegd, voor antroposofen geschreven of op z'n minst voor hen die zichzelf zo beschouwen; voor geïnteresseerde buitenstaanders kunnen de volgende bladzijden een stimulans zijn de antroposofie in een grotere historische samenhang te zien. Ook de stijl is daarop afgestemd. Woorden van Rudolf Steiner worden geciteerd zonder ze in het verband te plaatsen waaruit ze eigenlijk zijn geciteerd. Dat betekent natuurlijk niet dat dit niet mogelijk zou zijn geweest, maar voor het hier gekozen gezichtspunt waren verwijzingen niet nodig. Deze opmerking moet ik voorop stellen: men zou iets anders kunnen verwachten. Verder heb ik mijn best gedaan om beknopt te blijven. Dat was niet altijd gemakkelijk, vooral niet wanneer het ging om de inhoud van oude mysteriën. Toch hoop ik dat het nog begrijpelijk is gebleven.

Ten slotte wil ik graag de betrokken mensen bedanken zonder wier inzet en interesse dit boek niet tot stand had kunnen komen. Als eerste wil ik de Iona-stichting in Amsterdam noemen, vooral Dolf van

Aalderen, wiens deelnemende belangstelling, die haar neerslag ook vond in een aanzienlijke financiële ondersteuning, mij ervan overtuigde het thema nu te behandelen. Zoals steeds wil ik mijn vrouw graag bedanken voor haar bereidheid mijn fouten in de tekst te corrigeren. Ik dank de heren Neider en Schneider voor hun collegiale samenwerking, en niet in de laatste plaats wil ik graag de Antroposofische Vereniging in Duitsland noemen, in wiens opdracht ik de tekst op papier heb gezet.

Stuttgart, april 2002

Frank Teichmann

Inleiding

Als tijdgenoot van de twintigste eeuw kun je je erover verwonderen dat er in een cultuur die zo beheerst wordt door natuurwetenschap en techniek en georganiseerd is volgens economische principes, een vereniging bestaat die zich inzet voor een spiritualisering van het denken en voor een moreel zieleleven, een vereniging die de wens heeft om het wezen van de mens van alle kanten te begrijpen en die met alle macht probeert te komen tot een dieper begrip van de gebeurtenissen rond Christus. De leden zijn geïnteresseerd in de vraag naar het lot, in het leven na de dood en in de wedergeboorte van de geest, maar ook in de ontwikkeling van wereld, aarde en mens en de voortgang van de geschiedenis van de geest. Vanuit het standpunt van de wetenschap zijn dit geen thema's die ons wat te 'bieden' hebben. Ze zijn niet nuttig voor de techniek en ook economisch niet van belang, maar toch kan iedereen inzien dat onze cultuur zonder dergelijke vragen snel zou verarmen. Want de activiteiten waarmee we de beschaving voorwaarts brengen hangen in hoge mate af van onze gedachten over de mens en over de wereld. Wanneer we heilzaam willen werken, dan zal het goede van onze daden juist afhangen van datgene wat niet op de voorgrond staat en wat niet afhankelijk is van de techniek. Hoe een leraar lesgeeft wordt bijvoorbeeld bepaald door vaardigheden die hij heeft ontwikkeld in de omgang met de geestelijke ontwikkelingsfasen van het kind; hoe een architect vormgeeft zal ervan afhangen of hij inzicht heeft in de werking die vormen hebben op het zieleleven van de mens, want hij kan daarop ongewild verwoestend inwerken. Iets vergelijkbaars geldt voor het gebied van de geneeskunde, voor de landbouw, voor het sociale engagement, kortom voor alle gebieden waarop een moreel handelen vereist is. Zelfs de kunstenaar zou zich kunnen bekommeren om het effect van zijn werken, want die zal, al naar gelang zijn kennis van de bronnen van zijn kunst, zeer verschillend zijn.